

2^ο ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΤΕΤΡΑΜΗΝΟΥ

ΘΕΜΑ :ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΒΑΪΔΑΝΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ (Α2)

ΠΑΠΑΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ANNA (Α5)

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

κκ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π.

ΣΧ. ΕΤΟΣ :2013-2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΒΡΑΧΟΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΨΑΧΝΟΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΠΗΓΕΣ.....	46

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια της ερευνητικής εργασίας του δευτέρου τετράμηνου, του σχ. έτους 2013-2014, της Α Λυκείου, με θέμα: «Μαθαίνοντας Αρχαία Ιστορία μέσα από τα αντικείμενα», ανατέθηκε στην ομάδα μας από τη διδάσκουσα καθηγήτριά μας κα Παπαδημητρίου, η προσέγγιση του επιμέρους θέματος του Παρθενώνα και των συναφών με αυτό θεμάτων. Όπως φάνηκε στην πορεία της εργασίας μας, όλα αυτά αποδείχτηκαν πολύ ενδιαφέροντα και μας γέμισαν θαυμασμό και περηφάνια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θαύμα της ελληνικής κλασικής τέχνης προσεγγίζεται μέχρι σήμερα με αμείωτο ενδιαφέρον τόσο από επιστήμονες όσο και από τους απλούς επισκέπτες των μουσείων, ελληνικών και ξένων.

Ο συνδυασμός της αρμονίας, του κάλλους και της μαθηματικής ακρίβειας με την αρχαιοελληνική έννοια του μέτρου, αποτυπώνονται σε όλες της μορφές τέχνης της κλασικής περιόδου (5^{ος} και 4^{ος} αι. π.Χ.).

Με κορυφαία την αρχιτεκτονική και τα γλυπτά της, η εξέλιξη της τέχνης βρίσκεται σε άμεση συνάφεια με τα μεγάλα γεγονότα της εποχής. Η νίκη των Ελλήνων απέναντι στους ισχυρούς και «βαρβάρους» Πέρσες, λειτούργησε ως παράγοντας εθνικής συνειδητοποίησης και υπεροχής. Αποφασιστικός είναι εδώ ο ρόλος της Αθήνας που, με την πολιτειακή της δομή και τις δυναμικές προσωπικότητες που διαχειρίστηκαν την τύχη της, απετέλεσε πόλο έλξης για κάθε πνευματική και καλλιτεχνική προσωπικότητα, οδηγώντας την έτσι στο θαύμα της «κλασικής» εποχής.

Έτσι ορίστηκε η εποχή κατά την οποία η ελληνική πνευματική δημιουργία και η τέχνη περικλείει τα χαρακτηριστικά και τις αρετές ενός τέλει έργου. Τέλος, ο όρος «κλασικός» έχει χρησιμοποιηθεί για να αποδώσει και τα έργα άλλων εποχών που εκφράζουν το πνεύμα της εποχής τους και παράλληλα διαθέτουν διαχρονικές αρετές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

«Με τον όρο Μουσείο εννοούμε το μόνιμο ίδρυμα, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που είναι στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτό στο κοινό, και έχει ως έργο του τη συλλογή, τη μελέτη, τη διατήρηση, τη γνωστοποίηση και την έκθεση τεκμηρίων του ανθρώπινου πολιτισμού και περιβάλλοντος, με στόχο τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία»¹. Το μουσείο θεωρείται ο κατεξοχήν κατάλληλος χώρος για τη φύλαξη τοπικών αρχαιοτήτων και άλλων αντικειμένων. Ο απώτερος σκοπός του είναι η αναψυχή και η διδασχή του κοινού.

Με βάση αυτό τον ορισμό, ο οποίος ακολουθείται από τα περισσότερα κράτη, σημειώνεται μια προσπάθεια αποδέσμευσης του μουσείου από τον εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα που κατείχε στο παρελθόν και υιοθετείται η ιδέα του μουσείου ως πολυδιάστατου οργανισμού, δίνοντας έμφαση στον κοινωνικό του ρόλο. Συνδυάζει, επίσης, τη συλλογή και την έκθεση των έργων Τέχνης με σκοπό την έρευνα, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία των πολιτών.

Η ιστορία του όρου

Η λέξη Μουσείο προέρχεται από το όνομα των εννιά Μουσών της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας που αντιπροσώπευαν τις καλές τέχνες. Γι' αυτό στην αρχαιότητα το μουσείο περιγράφεται ως τέμενος αφιερωμένο στη λατρεία των Μουσών.

Από αυτό συμπεραίνουμε ότι στο συγκεκριμένο χώρο καλλιεργούνταν οι τέχνες, τα γράμματα, η μουσική, η ποίηση, η φιλοσοφία και ο χορός. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας ο όρος χρησιμοποιείται κυρίως για χώρους στους οποίους διεξάγονταν φιλοσοφικές συζητήσεις.

¹ Καταστατικό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), άρθρο 3.

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης ο όρος παραπέμπει στις ιδιωτικές συλλογές της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας, ενώ στον 17ο αιώνα σχετίζεται με την πληρότητα των εγκυκλοπαιδικών γνώσεων και την «ευρεία κάλυψη ενός γνωστικού αντικειμένου». Στα μέσα του ίδιου αιώνα στην Ευρώπη χρησιμοποιείται ο λατινικός όρος *musaeum* για τον προσδιορισμό συλλογών με περίεργα αντικείμενα. Στα τέλη του 17ου, αρχές του 18ου, αιώνα καθιερώθηκε ο όρος για συγκεκριμένα κτήρια που στέγαζαν συλλογές αντικειμένων και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στην περιγραφή της έκθεσης αντικειμένων του Elias Ashmole στην Οξφόρδη.

Elias Ashmole

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

Αμέσως μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους άρχισε να συζητείται το ενδεχόμενο ανέγερσης ενός μουσείου για την Ακρόπολη πάνω στο Βράχο. Νοτιοανατολικά του Παρθενώνα αποφασίστηκε το 1863 να χτιστεί το μουσείο το οποίο θεμελιώθηκε στις 30 Δεκεμβρίου του 1865.

Γρήγορα το κτήριο αυτό αποδείχτηκε ακατάλληλο αφού είχε έκταση μόλις 800 τ.μ. και δεν μπορούσε να στεγάσει τα ευρήματα των ανασκαφών. Κατά τα έτη 1946-1947 επεκτάθηκε σημαντικά. Όμως από τη δεκαετία του 1970 έγινε φανερό πως το μουσείο δεν μπορούσε να εξυπηρετήσει τα μεγάλα πλήθη των επισκεπτών του και ήταν ανίκανο με την έκθεση των έργων να πετύχει το πρόβλεπον αισθητικό αποτέλεσμα, λόγω της στενότητας του χώρου.

Το 1976 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής διατύπωσε την ανάγκη δημιουργίας ενός νέου μουσείου και οριοθέτησε το χώρο στον οποίο τελικά κτίστηκε. Εκεί θα εκθέτονταν τα γλυπτά που βρίσκονταν στις αποθήκες του παλαιού μουσείου και θα δινόταν η δυνατότητα της συντήρησης των ανεκτίμητων έργων της ελληνικής τέχνης αφού θα διέθετε και τις απαραίτητες τεχνικές εγκαταστάσεις.

Μετά από 3 αποτυχημένους διαγωνισμούς, το 2000 ο Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης (ΟΑΝΜΑ) ανακοίνωσε την επιτυχία του διαγωνισμού και απένεμε το πρώτο βραβείο στους Bernard Tschumi και Μιχάλη Φωτιάδη.

Έτσι το νέο μουσείο της Ακρόπολης με συνολική επιφάνεια 25,000 τ.μ. διαθέτει εκθεσιακούς χώρους με εμβαδόν 14,000 τ.μ., δέκα φορές μεγαλύτερους από ότι στο παλιό Μουσείο. Βρίσκεται κάτω ακριβώς από τον Ιερό Βράχο, 300 μέτρα από τον

Παρθενώνα. Τα εκθέματα και η θέση του επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό το αρχιτεκτονικό σχέδιο του κτηρίου που αποτελεί μία τριήμερη σύνθεση με βάση, κορμό και επίστεψη. Η βάση του πήρε μία ιδιαίτερη μορφή προσαρμοσμένη στην επιτόπια αρχαιολογική ανασκαφή που ενσωματώθηκε στο Μουσείο. Έτσι το κτήριο δίνει την αίσθηση ότι αιωρείται, καθώς στηρίζεται σε κολόνες, αποτελώντας ένα εντυπωσιακό κέλυφος για την ανασκαφή. Ο κορμός του κτηρίου έχει ένα γυάλινο

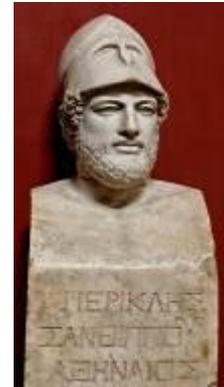
περίβλημα με μεταλλικά πτερύγια στην ανατολική και δυτική όψη. Ένας ορθογώνιος κτιστός πυρήνας διαστάσεων 60×20 μ. όσο και ο σηκός του Παρθενώνα διαπερνά το κτήριο από το ισόγειο ως την κορυφή. **Είναι ένα μουσείο αντάξιο του 21 αιώνα.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Κλασική ονομάστηκε η περίοδος της αρχαίας ελληνικής ιστορίας και τέχνης που εκτείνεται από το 479-323 π.Χ. Ονομάστηκε έτσι επειδή κατά την διάρκειά της σημειώθηκαν μεγάλα επιτεύγματα τόσο στον πνευματικό όσο και στον πολιτιστικό τομέα και διαμορφώθηκαν βασικές αξίες. Όλα αυτά επιβλήθηκαν διαχρονικά στις μεταγενέστερες εποχές και συνέλαβαν στη θεμελίωση το σύγχρονου δυτικού πολιτισμού.

Κατά την διάρκεια της ιδρύεται η Α' Αθηναϊκή Συμμαχία (478 π. Χ.). Μετά την ίδρυσή της και ιδιαίτερα μετά την μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από τη Δήλο στην Αθήνα, η Αθήνα έχει το μέσο να αναπτύξει την περίφημη κλασική τέχνη. Σε αυτό βοήθησε ο Περικλής (495 ή 490-429 π.Χ.) . Η Αθήνα, με τις πολλές αποικίες, με την ακατανίκητη ναυτική της δύναμη και το άφθονο χρήμα των φόρων που πλήρωναν οι... αναγκαστικοί σύμμαχοι της, είχε γίνει η πλουσιότερη πόλη. Αποφάσισε λοιπόν ο Περικλής να ομορφύνει την πόλη του, να χτίσει μεγάλους και λαμπρούς ναούς και μνημεία αθάνατα, να στήσει αγάλματα σμιλεμένα από τα θεϊκά χέρια καλλιτεχνών που ζούσαν και δούλευαν στην Αθήνα. Αποφάσισε να ξαναχτίσει την καταστρεμμένη από τους Πέρσες Ακρόπολη, με τέτοιους ναούς που την αίγλη τους να μη μπορέσει καμιά πόλη να τη φτάσει.

Από το 450 άρχισε τα σχέδια για τα μνημεία της Ακρόπολης ο Περικλής. Σκόπευε να χτίσει ναούς αντάξιους σε μια πόλη σαν την Αθήνα και, προπαντός, ένα ναό υπέρλαμπρο για να τιμήσει την Αθηνά, την προστάτιδα της πόλης. Χρήματα είχε αρκετά από το συμμαχικό ταμείο. Είχε και εκλεκτούς συνεργάτες, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες και τεχνίτες. Εκείνο που χρειαζόταν για να γίνουν τα έργα, ήταν η ειρήνη. Πρότεινε στη Σπάρτη μια συνθήκη ειρήνης, που να κρατούσε τριάντα χρόνια. Η Σπάρτη δέχτηκε. Έτσι, τα έργα που είχαν αρχίσει πάνω στο βράχο της Ακρόπολης το 447, πήραν πιο έντονο ρυθμό.

Είναι πραγματικά ευτύχημα που η κατάλληλη πόλη, την κατάλληλη εποχή, βρήκε τον πιο κατάλληλο ηγέτη της...

Κανείς δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι αυτά τα μεγάλα, τα αριστουργηματικά και πολυδάπανα έργα θα τελείωναν τόσο νωρίς. Οι Αθηναίοι πίστευαν ότι δεν θα ζήσουν για να τα καμαρώσουν. Κι όμως, η Ακρόπολη, η τέλεια, η ασύγκριτη

Ακρόπολη, με τα περιορισμένα τεχνικά μέσα της εποχής και σε περιόδους πολέμου, ήταν έτοιμη μέσα σε σαράντα χρόνια! Οι Αθηναίοι, περήφανοι γι' αυτό το μεγαλούργημα, ανέβαιναν συνέχεια στον ιερό βράχο να την καμαρώσουν, να τη θαυμάσουν, να τη χαρούν. Το όνειρο του Περικλή να δώσει τέτοια ομορφιά στην

Αθήνα, ώστε να μη μπορεί να συγκριθεί με καμιά άλλη πόλη, έγινε πραγματικότητα.

Ήταν ένα θαύμα του Περικλή. Ένα θαύμα των άξιων συνεργατών του, του Φειδία, του Ικτίνου, του Καλλικράτη, του Μνησικλή και τόσων άλλων ακόμα. Ένα θαύμα των Αθηναίων που εργάστηκαν τόσα χρόνια για να το τελειώσουν. Αλλά, ας μην ξεχνάμε, όταν αντικρίζουμε αυτά τα κλασικά ερείπια, ότι το θαύμα της Ακρόπολης οφείλεται και στην Πάρο και στη Νάξο, στην Εύβοια, στη Σάμο, και σε τόσα ακόμα νησιά του Αιγαίου, σε τόσες ακόμα πόλεις, που πρόσφεραν χρήμα, αλλά και αίμα και δάκρυα, στα ταμεία της Αθήνας... **Η Ακρόπολη δεν ανήκει μόνο στην Αθήνα. Ανήκει σε όλη την Ελλάδα!**

Χαρακτηριστικά της κλασικής τέχνης

Οι αρμονικές μορφές, οι συγκρατημένες χειρονομίες, το στοχαστικό βλέμμα και η αποφυγή εκδήλωσης έντονων συναισθημάτων. Στην κλασική τέχνη οι Θεοί και άνθρωποι παριστάνονται ως τέλεια όντα, με ιδανική ομορφιά, εξιδανικευμένα και μακριά από την καθημερινότητα.

Η τέχνη της κλασικής εποχής διακρίνεται σε τρεις περιόδους:

Στην πρώιμη κλασική τέχνη ή τέχνη του αυστηρού ρυθμού (480-450 π.Χ.)

- Οι μορφές είναι πιο βαριές και στιβαρές: Κάποιες φορές με έντονη στιγμιαία κίνηση

Στην ώριμη κλασική τέχνη (450-390 π.Χ.)

- Οι μορφές σε ήρεμες στάσεις.
- Στα γυναικεία αγάλματα τα ενδύματα ελαφραίνουν και αναδεικνύουν την ομορφιά των σωμάτων.
- Τα ενδύματα αποδίδονται με τεχνοτροπία που αποκαλείται «υγρό στυλ».

Στην ύστερη κλασική τέχνη (390-323 π.Χ.)

- Οι μορφές κινούνται πιο ελεύθερα στο χώρο,
- τα σώματα λυγίζουν, οι χειρονομίες γίνονται πιο εύγλωττες,
- η έκφραση των συναισθημάτων πολύ πιο έντονη.
- Τα ενδύματα και τα χτενίσματα πιο πολύπλοκα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ

Στο φυσικό βραχώδη λόφο της Ακρόπολης εγκαταστάθηκαν άνθρωποι ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους, διαμορφώνοντας τον σε ισχυρό φρούριο που προστάτευε το ανάκτορο του ηγεμόνα και τους κατοίκους σε περίπτωση κινδύνου. Κατά τη γεωμετρική περίοδο (8^{ος} αι. π.Χ.) η Ακρόπολη έπαψε να είναι φρούριο και έγινε Ιερό της Αθηνάς και θρησκευτικό κέντρο της πόλης. Κατά την αρχαϊκή εποχή (6^{ος} αι. π.Χ.) κτίζονται οι πρώτοι μεγάλοι ναοί. Πολλά αναθήματα, κυρίως αγάλματα, αφιερώνονται στο Ιερό. Στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. αρχίζει στην Ακρόπολη ένα μεγάλο οικοδομικό πρόγραμμα με κύριο εμπνευστή τον περίφημο πολιτικό Περικλή. Η επιφάνεια του Ιερού διευρύνεται από 25 σε 34 στρέμματα. Μέχρι το τέλος του 5^{ου} αι. ολοκληρώνονται ο Παρθενώνας, τα Προπύλαια – η μνημειακή είσοδος στο Ιερό – το Ερέχθειο και ο ναός της Αθηνάς Νίκης. Μικρότερα ιερά, βωμοί και βοηθητικά κτήρια κτίζονται στο χώρο και εκατοντάδες αναθήματα στολίζουν το Ιερό.

ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΒΡΑΧΟΥ

Προπύλαια

Η μνημειώδης αυτή είσοδος της Ακρόπολης άρχισε να χτίζεται το 436 π.Χ. μετά την ολοκλήρωση του Παρθενώνα, βασισμένη στα σχέδια του αρχιτέκτονα Μνησικλή. Το οικοδόμημα διαιρείται σε τρία μέρη. Στο κέντρο βρίσκεται ένα ναόσχημο μακρύ

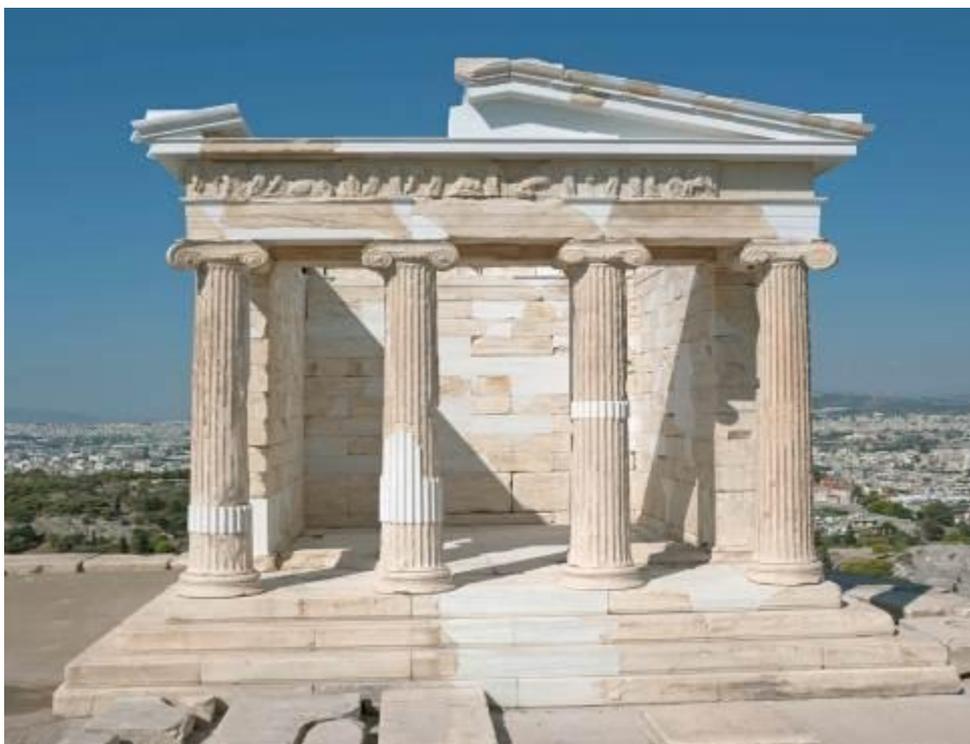

κτίσμα με ψηλό αέτωμα και όψη δωρικού ναού. Δεξιά και αριστερά από αυτό είναι χτισμένες από μία πτέρυγα που μοιάζουν με δωρικούς ναούς χωρίς αέτωμα, αλλά έχουν στέγη αετοειδή.

Το κεντρικό οικοδόμημα είναι κάτι το μοναδικό στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική. Έξι κίονες δωρικού ρυθμού κοσμούν την πρόσοψη. Οι κίονες λεπταίνουν όσο προχωρούν από τη βάση προς την κορυφή. Πάνω σ' αυτούς στηριζόταν ένα αέτωμα χωρίς διακόσμηση. Ο κύριος χώρος διαιρείται σε τρία κλίτη με δύο σειρές από ιωνικούς κίονες (τρεις σε κάθε πλευρά).

Τα Προπύλαια δεν ολοκληρώθηκαν ποτέ. Το 431 αρχίζει ο Πελοποννησιακός πόλεμος οπότε και οι εργασίες σταματούν. Το 429 πέθανε ο Περικλής και οι διάδοχοί του δεν έδειξαν ενδιαφέρον για τη συνέχιση του έργου.

Ναός της Αθηνάς ή Απτέρου Νίκης

Ένας μικρός ολομάρμαρος ναός, που άρχισε να χτίζεται μεταξύ 427 και 424 π.Χ. με αρχιτέκτονα τον Καλλικράτη. Είναι τετράστυλος αμφιπρόστυλος ναός ιωνικού ρυθμού, χτισμένος πάνω σε μία κρηπίδα με τέσσερις βαθμίδες. Δεν έχει πρόναο. Μέσα στον σηκό του υπήρχε άγαλμα της Αθηνάς Νίκης, που κρατούσε στο αριστερό χέρι περικεφαλαία και στο δεξί ρόδι, σύμβολο των θεών του κάτω κόσμου. Η ζωφόρος και τα αετώματα του ναού είχαν γλυπτές παραστάσεις. Γύρω στο 421 - 415 π.Χ. ο ναός περιβλήθηκε με ένα συνεχές θωράκιο ύψους 1,05 μ., που στην εξωτερική του όψη παρίστανε ανάγλυφες Πτερωτές Νίκες την ώρα που προετοιμάζουν θυσία για την Αθηνά. Το 1687 οι Τούρκοι διέλυσαν τον ναό και με τα αρχιτεκτονικά του μέλη ενίσχυσαν τις οχυρώσεις τους.

Ερέχθειο

Σύμφωνα με τη μυθολογία στο σημείο αυτό έγινε η φιλονικία της Αθηνάς και του Ποσειδώνα για την κυριαρχία της πόλης. Είναι το πιο ιδιόμορφο από τα οικοδομήματα της Ακρόπολης από άποψη αρχιτεκτονικού σχεδίου. Στο σημείο αυτό κατά τη μυθολογία είχε την κατοικία του ο βασιλιάς Ερεχθέας. Γι' αυτό και ο ναός πήρε το όνομά του.

Χτίστηκε μεταξύ 425 και 406 π.Χ. με σχέδια του αρχιτέκτονα Καλλίμαχου και είναι ένα από τα αριστουργήματα του ιωνικού ρυθμού.

Εσωτερικά ο ναός ήταν χωρισμένος σε δύο μέρη. Το ανατολικό μέρος προς την πρόσοψη ήταν της Αθηνάς, το άλλο του Ποσειδώνα. Στο ιερό της Αθηνάς βρισκόταν το ξόανό της, ένα

άγαλμά της δηλαδή κατασκευασμένο από ξύλο ελιάς, για το οποίο πίστευαν ότι είχε πέσει από τον ουρανό. Στο ιερό του Ποσειδώνα, όπου κατεβαίνει κανείς με δώδεκα

σκαλοπάτια, η ξηλωμένη σ' ένα σημείο στέγη και οι τρεις τρύπες στο βράχο του δαπέδου προκλήθηκαν από το χτύπημα της τρίαινας του θεού, όπως πίστευαν οι αρχαίοι. Το πιο γνωστό όμως μέρος του Ερεχθείου είναι η «Πρόστασις των Κορών», οι περίφημες δηλαδή Καρυάτιδες. Πρόκειται για ένα σκεπαστό μπαλκόνι, του οποίου η στέγη στηρίζεται όχι σε κίονες, αλλά σε έξι αγάλματα Κορών εξαιρετικής τέχνης.

Άγαλμα της Προμάχου Αθηνάς

Ήταν κολοσσιαίο έργο γλυπτικής στην Αρχαία Αθήνα. Τοποθετημένο στην Ακρόπολη μεταξύ των Προπυλαίων και του Ερεχθείου, ήταν ορατό από μεγάλη απόσταση, ακόμα και από τα καράβια που έπλεαν ανοιχτά του Σουνίου.

Χρηματοδοτήθηκε από τα λάφυρα των Μήδων του Μαραθώνα και ήταν έργο του Φειδία. Στο άγαλμα αυτό η Αθηνά παρουσιάζονταν όρθια, και πάνοπλη όπως στην μάχη. Το δόρυ της ήταν τόσο μεγάλο που το ύψος του υπερέβαλε αυτό του Παρθενώνα. Το όλο καλλιτέχνημα ήταν επιβλητικό και αξιοθαύμαστο, αλλά ακόμα πιο θαυμαστή ήταν η ασπίδα, στην οποία ο καλλιτέχνης παρίστανε την μάχη των Λαπιθών με τους Κενταύρους. Υπήρχε μέχρι το 395 μ.Χ. . Δεν είναι γνωστό πότε και από ποιον καθαιρέθηκε. Σήμερα σώζεται μόνο το βάθρο, στο οποίο ήταν στημένο το άγαλμα.

Αρρηφόριο

Ήταν ένα τετράγωνο κτίσμα στο βορειοδυτικό μέρος της Ακρόπολης. Ήταν ο τόπος κατοικίας των δύο Αρρηφόρων, δύο κοριτσιών ηλικίας 7-11 ετών, που επιλέγονταν κάθε χρόνο για να υφάνουν τον Πέπλο της Αθηνάς με τον οποίο κάλυπταν το ξόανο της θεάς κατά τη γιορτή των Παναθηναίων.

Σύμφωνα με τις ανασκαφές, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις διαφορετικές οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη ανάγεται πιθανότατα στους χρόνους του Πεισίστρατου καθώς το τμήμα του κλασικού βόρειου τείχους της Ακρόπολης στο οποίο εφάπτεται έχει χαμηλότερη ευθυντηρία. Στην δεύτερη φάση του διακρίνεται μεγάλη βιασύνη κατά την κατασκευή καθώς αυτή έγινε αμέσως μετά τους Περσικούς Πολέμους. Η τελική τρίτη φάση βασίστηκε στην ολική διαμόρφωση του εδάφους της βόρειας πλευράς, σε συνδυασμό με την κατασκευή του Ερεχθείου και κατά συνέπεια το κτήριο θεμελιώθηκε κατά 3 μέτρα ψηλότερα από το προηγούμενο.

Το Αρρηφόριον ήταν κατασκευασμένο από πωρόλιθο και είχε τέσσερις πλευρές με μήκος 12,5 μέτρα η κάθε μία. Στην νότια πλευρά όπου και η κεντρική είσοδος, υπήρχε κιονοστοιχία με δύο ή τέσσερις Δωρικούς κίονες. Στα δυτικά, υπήρχε μία τειχισμένη αυλή όπου οι Αρρηφόρες έπαιζαν και ονομαζόταν Σφαιρίστρα των Αρρηφόρων^[4]. Πολύ σημαντικό ρόλο στο κτήριο αλλά και στις γιορτές τις οποίες εξυπηρετούσε, ήταν η σκαλισμένη στην βόρεια πλαγιά της Ακρόπολης κλίμακα η οποία συνέδεε το Αρρηφόριο με την πόλη. Από αυτήν την κλίμακα γινόταν η "Κάθοδος των Αρρηφόρων" κατά τα Αρρηφόρια

Το κτήριο εντοπίστηκε το 1886 από τους Γκέοργκ Κάβερραου και Παναγιώτη Καββαδία αλλά αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά από τον Γερμανό αρχαιολόγο Wilhelm Dörpfeld το 1920. Σώζονται μόνο τα θεμέλια των τριών φάσεων τα οποία λόγω της έκθεσής τους από την περίοδο της ανασκαφής διαβρώθηκαν σημαντικά. Για τον λόγο αυτό αποφασίστηκε η πλήρης κατάχωση των ευρημάτων ώστε να προστατευθούν. Αυτό πραγματοποιήθηκε το 2006 από την Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως και σήμερα τα ίχνη του κτηρίου αυτού δεν είναι ορατά.

Χαλκοθήκη

Βρισκόταν στα ανατολικά του ιερού της Βραυρωνίας Αρτέμιδος. Ήταν επίμηκες κτίσμα ορθογωνίου σχήματος των μέσων του 5ου αι. π.Χ., με κεντρική κιονοστοιχία που διαιρούσε το εσωτερικό του σε δύο κλίτη και τρεις εισόδους προς βορράν, ενώ ο οπισθότοιχός του εφαιπτόταν στο νότιο τείχος της Ακροπόλεως. Στις αρχές του 4ου αι. π.Χ. προστέθηκε κατά μήκος της βόρειας όψης κιονοστήριχη στοά, την οποίας το βορειοανατολικό άκρο κατέστρεψε ένα μέρος από τις λαξευτές στον βράχο βαθμίδες του Παρθενώνος. Κατά μία άλλη άποψη, το κτίριο κατασκευάστηκε ολόκληρο στην α΄ δεκαετία του 4ου αι. π.Χ., και μάλιστα μετά τον Κώνωνα (394 π.Χ.). Στα ρωμαϊκά χρόνια δέχθηκε επισκευές μεγάλης κλίμακας, απομεινάρια των οποίων θεωρήθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη που βρέθηκαν διάσπαρτα στην Ακρόπολη και αποδίδονται σε κτίσμα διαστάσεων αναλόγων με αυτές της Χαλκοθήκης. Δυστυχώς στις μέρες μας σώζονται μόνο πωρόπλινθοι της θεμελίωσης και λαξεύματα στον βράχο για την υποδοχή των θεμελίων. Η Χαλκοθήκη προοριζόταν κατά κύριο λόγο για τη στέγαση μεταλλικών (χαλκών) αντικειμένων, μάλλον αναθημάτων, δεν αποκλείεται όμως να χρησίμευσε και ως οπλοθήκη (οπλοστάσιο).

Ναός της βραυρώνιας Αρτέμιδος ή Βραυρώνειο

Βρίσκονταν στην νοτιοδυτική γωνία της Ακρόπολης, μεταξύ της νότιας πτέρυγας των Προπυλαίων και του Παρθενώνα, και ήταν χτισμένος κατά εννέα σκαλάκια πιο ψηλά από αυτά τα κτίσματα. Ήταν μικρότερο ιερό, χωρίς την μεγαλοπρέπεια και πολυτέλεια των λοιπών ιερών οικοδομημάτων. Συνέβαλλε όμως και αυτό στην περικαλλή και απαράμιλλη όψη της Ακρόπολης. Ήταν πιθανώς ιωνικού ρυθμού. Οι κίονες που βρέθηκαν ομοιάζουν με αυτούς του Ερεχθείου. Η Βραυρωνία Άρτεμις λατρευόταν κυρίως από τις γυναίκες και τις παρθένες της Αττικής. Ονομάστηκε έτσι από τον Αττικό δήμο της Βραυρώνας, κοντά στο σημερινό Μαρκόπουλο. Το ξόανο της θεάς αυτής το έφερε στην Ελλάδα η Ιφιγένεια από την Ταυρίδα, και το αντέγραψε αργότερα ο Πραξιτέλης. Ο Πausanίας αναφέρει και τον χάλκινο δούρειο ίππο, κατά μίμηση του Τρωικού, τον οποίο φιλοτεχνήθηκε ο γλύπτης Στρογγυλίων.

Παρακείμενα επίσης κτήρια ήταν: ο ναός του Δία, ο Βωμός, η Πινακοθήκη και ο ναός της Αθηνάς Πολιάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

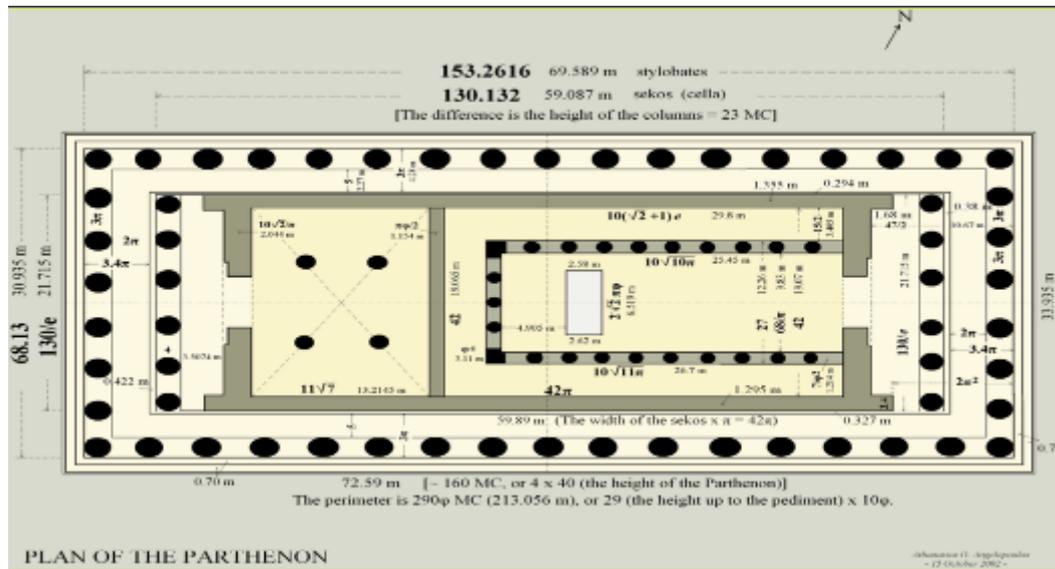
Παρθενώνας

Γενικά

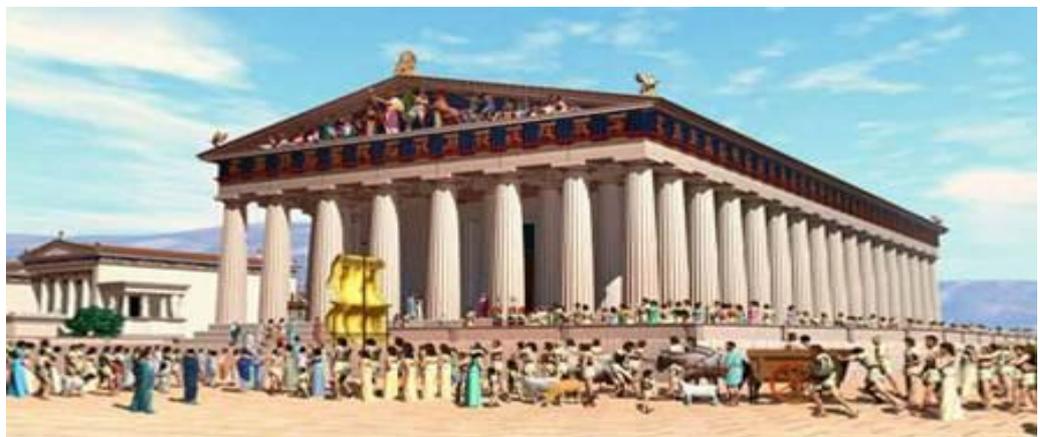
Η συνεργασία σημαντικών αρχιτεκτόνων και γλυπτών στα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα είχε ως αποτέλεσμα το θαύμα του Παρθενώνα, ναού αφιερωμένου στη θεά Αθηνά. Η εποχή της κατασκευής του συμπίπτει με την αθηναϊκή ηγεμονία που ικανοποιούσε τα φιλόδοξα σχέδια της Αθήνας.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το λαμπρότερο μνημείο της Αθηναϊκής πολιτείας και το αποκορύφωμα του δωρικού ρυθμού. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 448/7 π.Χ. και τα εγκαίνια έγιναν το 438 π.Χ. στα Μεγάλα Παναθήναια. Ο γλυπτός διάκοσμος ολοκληρώθηκε το 433/2 π.Χ. Οι αρχιτέκτονες στους οποίους ο Περικλής ανέθεσε το έργο ήταν ο Ικτίνος, ο Καλλικράτης ενώ ο Φειδίας είχε την ευθύνη του γλυπτού διακόσμου. Είναι ένας από τους λίγους ολομάρμαρους ελληνικούς ναούς και ο μόνος δωρικός με ανάγλυφες όλες του τις μετόπες. Πολλά τμήματα του γλυπτού διακόσμου, του επιστυλίου και των φατνωμάτων της οροφής έφεραν γραπτό διάκοσμο με κόκκινο, μπλε και χρυσό χρώμα. Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο, εκτός από το στυλοβάτη που κατασκευάστηκε από ασβεστόλιθο.

Το περὶ εἶχε 8 κίονες κατὰ πλάτος καὶ 17 κίονες κατὰ μήκος. Ἡ τοποθέτηση τῶν κίωνων εἶναι ασυνήθιστα πυκνή με ἀναλογία διαμέτρου κίονα καὶ μετακιονίου διαστήματος 1:2,25. Στις στενὲς πλευρὲς ὑπῆρχε καὶ δευτέρη σειρά 6 κίωνων που δημιουργοῦσε τὴν ψευδαίσθηση δίπτερου ναοῦ. Μια ἄλλη ιδιομορφία ἦταν ἡ ὑπαρξη ζωφόρου που περιέτρεχε τὸ σηκό σε ὅλο του τὸ μήκος καὶ ἀποτελεῖ ἴσως τὴν πιο φανερὴ ἀπὸ τὶς ἰωνικὲς ἐπιδράσεις.

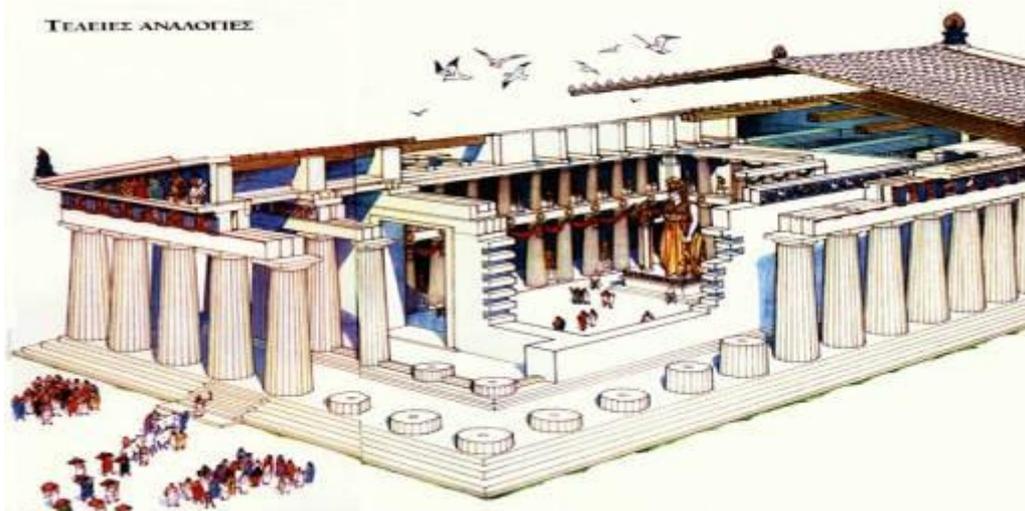

Στο εσωτερικό υπήρχε δίτονη (διώροφη) δωρική κιονοστοιχία σχήματος «Π», που δημιουργούσε ένα υπερώο, από το οποίο οι επισκέπτες μπορούσαν να θαυμάσουν από διάφορα σημεία το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς. Στον οπισθόδομο φυλασσόταν ο θησαυρός, δηλαδή τα πολύτιμα αφιερώματα της Αθηνάς. Η οροφή του στηριζόταν σε τέσσερις ιωνικούς κίονες. Η στέγη ολόκληρου του ναού, μαζί με τους στρωτήρες, τους καλυπτήρες και τα ακροκέραμα, ήταν μαρμάρινη, αλλά στηριζόταν σε μεγάλες ξύλινες δοκούς.

Ο Παρθενώνας παρουσιάζει τέλεια αρμονικές αναλογίες μέχρι την παραμικρή του λεπτομέρεια· μολονότι ο ναός αυτός ήταν μεγαλύτερος από τους άλλους δωρικούς ναούς της εποχής του (με 8x17 κίονες, αντί για 6x13 που συνηθίζονταν τον 5ο αι. π.Χ.), οι αναλογίες του ήταν τόσο αρμονικές, ώστε να του προσδίδουν εκπληκτική ομοιογένεια μορφής, μνημειώδη μεγαλοπρέπεια και πρωτοφανή χάρη σε σύγκριση με τους πιο βαρείς δωρικούς προκατόχους του.

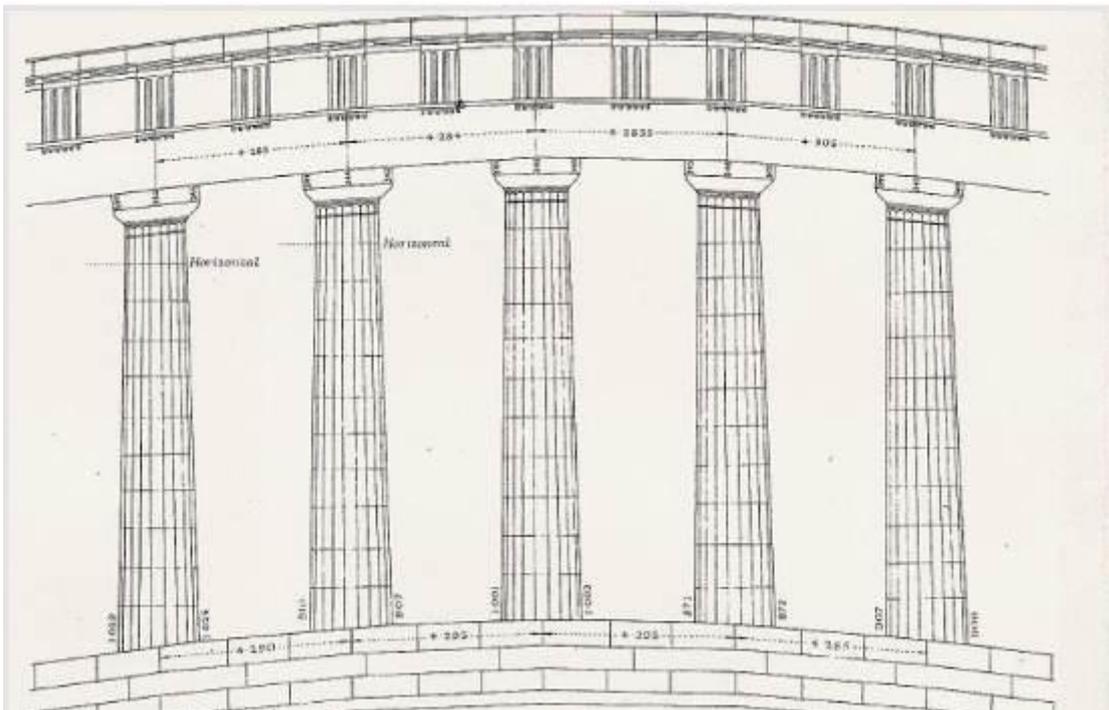
Στη φήμη του ναού συνέτειναν και οι ασύλληπτες εκλεπτύνσεις, οι αδιόρατες αποκλίσεις από την κατακόρυφο και την οριζόντια κατεύθυνση και οι αρμονικές αναλογίες. Ο στυλοβάτης παρουσίαζε ελαφρά τυμπανοειδή καμπύλωση, οι ραδινοί κίονες απέκλιναν από την κατακόρυφο προς το κέντρο του ναού και η συνολική σχεδίαση ήταν πυραμιδοειδής. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχανόταν μία κίνηση προς τα μέσα και προς τα πάνω που μετέτρεπε τον Παρθενώνα σε ένα παλλόμενο οργανικό σύνολο. Η ένταση των κίωνων (ένα ανεπαίσθητο «φούσκωμα» στο μεσαίο τμήμα τους) απέδιδε οπτικά το γεγονός ότι οι κίονες σήκωναν μεγάλο βάρος. Οι αναρίθμητες αυτές λεπτότητες σχεδιάστηκαν με μεγαλοφυή τρόπο και εκτελέστηκαν με απaráμιλλη μαθηματική ακρίβεια.

Ο Παρθενώνας στην ιστορία

Η ιστορική πορεία του Παρθενώνα ακολουθεί αυτή της Ακρόπολης ως σύνολο, αλλά οι περισσότερες μαρτυρίες εστιάζουν στο μεγαλοπρεπές κεντρικό μνημείο. Πάνω στην Ακρόπολη αναφέρεται από τον Όμηρο ότι υπήρχε ναός της Αθηνάς ήδη τον 8^ο αιώνα π.Χ. Παρολ' αυτά ο παλαιότερος αρχαιολογικά βεβαιωμένος ναός είναι ο πώρινος ναός αφιερωμένος στην Αθηνά Πολιάδα και χρονολογείται το αργότερο γύρω στο 525 π.Χ. Τα ερείπια του ναού αυτού βρέθηκαν ανάμεσα στο Ερέχθειο και το μεταγενέστερο Παρθενώνα και σήμερα είναι σκεπασμένα. Καταστράφηκε από τους Πέρσες το 480 π.Χ. αλλά επισκευάστηκε αφού οι πηγές μας αναφέρουν ότι το 454 π.Χ. μεταφέρθηκε το ταμείο της Αθηναϊκής Συμμαχίας από την Δήλο στο σηκό αυτού του ναού. Το τέλος του ναού δεν μας είναι γνωστό.

Αμέσως μετά την μάχη του Μαραθώνα αρχίζετε να χτίζεται ο πρώτος Παρθενώνας το 490 π.Χ., ο οποίος όμως έμεινε ημιτελής μέχρι το ύψος μερικών σπονδύλων των κιόνων του και καταστρέφεται από τους Πέρσες το 480-479 π.Χ.

μαζί με τα υπόλοιπα μνημεία της Ακρόπολης. Οι σπόνδυλοι του κατεστραμμένου ναού χρησιμοποιήθηκαν μετά την επιστροφή των Αθηναίων ως οικοδομικό υλικό στο βόρειο τείχος της Ακρόπολης, όπου είναι μέχρι και σήμερα ορατοί για τον επισκέπτη .

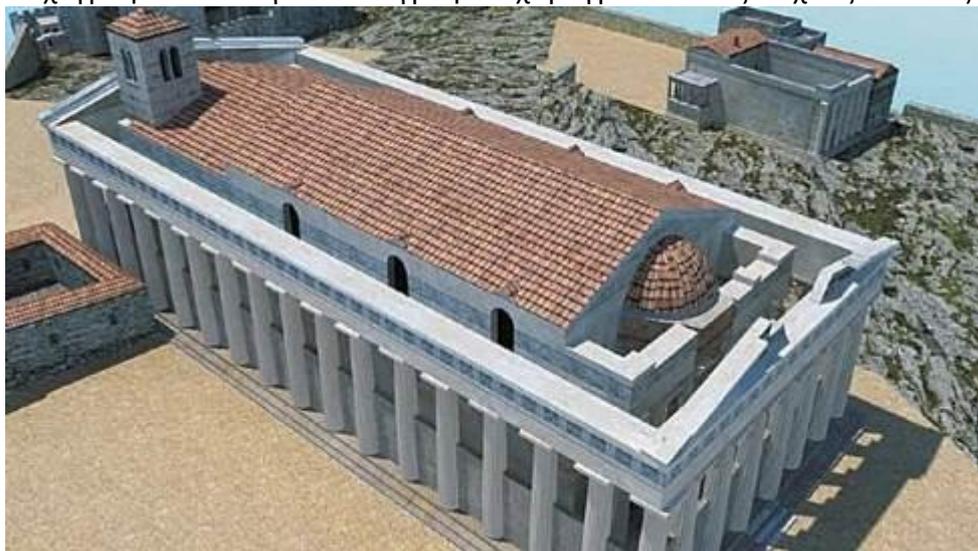
Άμεσα ανατέθηκε στον Καλλικράτη από τον Κίμωννα η κατασκευή ενός δεύτερου Παρθενώνα .Αλλά και το εγχείρημα αυτό έμεινε ημιτελές με το θάνατο του Κίμωννα το 450 π.Χ.

Το 447/6 π.Χ. αρχίζει ,σύμφωνα με τις πηγές, η λατόμευση μαρμάρου για ένα νέο, μεγαλύτερο Παρθενώνα, αυτόν που θα ολοκληρωθεί τελικά στα πλαίσια του οικοδομικού προγράμματος του Περικλή για την Αθήνα.

Ο Παρθενώνας διατηρήθηκε άθικτος έως και τους Μακεδονικούς χρόνους. Μάλιστα, μετά την μάχη στον Γρανικό, αναρτήθηκαν στον Παρθενώνα ως τρόπαια χρυσές ασπίδες, λάφυρα της νίκης του Αλέξανδρου. Οι πρώτες καταστροφές έγιναν επί Λάχαρη, τον οποίο όρισε τύραννο των Αθηνών ο Κάσσανδρος, σύμφωνα με τον Πausανία. Αυτός απέσπασε τις ασπίδες από τον Παρθενώνα, το χρυσάφι και τα κοσμήματα από το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς. Επίσης υπέστη καταστροφές και ο οπισθόδομος του ναού, όταν χρησιμοποιήθηκε ως προσωπικό του κατάλυμα ο Δημήτριος ο Πολιορκητής.

Κατά την διάρκεια των Ρωμαϊκών χρόνων δεν καταγράφονται αλλαγές στον Παρθενώνα, ο οποίος συνεχίζει να διατηρεί αναλλοίωτη τη φυσιογνωμία και την αίγλη του ακόμη και στους μεταχριστιανικούς αιώνες, παρόλο που επί εποχής Ιουστινιανού είχε χαθεί πλέον κάθε λατρεία δημόσια ή ιδιωτική σύμφωνα με το Λατίνο ρήτορα Κλαύδιο Μαμερτίνο του 4ου αιώνα. Η πρώτη μεγάλη καταστροφή έγινε στο τέλος του 4^{ου} αι. μ.Χ. και οφειλόταν σε εμπρησμό. Τότε απολαξεύθηκαν και πολλά από τα γλυπτά του ναού.

Στους Βυζαντινούς χρόνους -αν και γλύτωσε ο Παρθενώνας την καταστροφή από τα διατάγματα του Θεοδοσίου Β'- έγινε η πρώτη μετατροπή του ναού σε χριστιανική εκκλησία της Αγίας Σοφίας, τα εγκαίνια της οποίας έγιναν επί αυτοκράτορα Ιουστινιανού. Κατά το Μεσαίωνα ήταν γνωστή ως Παναγία η Αθηνιώτισσα. Στον πρόναο προστέθηκε η αψίδα του ιερού. Από αυτές τις μετατροπές το 1877 -σύμφωνα με τον Βυρνουφ- δεν έχουν μείνει παρά λείψανα τοιχογραφιών και λιγοστά επιγραφικά χαράγματα στους τοίχους και τους κίονες.

Επί Φραγκοκρατίας ο περί τον Παρθενώνα χώρος γίνεται τόπος ενδιαίτησης του πρώτου Φράγκου άρχοντα των Αθηνών, Όθωνα ντε λα Ρος, ενώ η Ακρόπολη

γίνεται η έδρα της φραγκικής βαρωνίας και το κέντρο του ιστορικού βίου της πόλης(σε σημείο που η Αθήνα γίνεται πλέον γνωστή ως Castellum Athenarum). Ο Παρθενώνας αποδίδεται στη Ρωμαϊκή εκκλησία το 1205 και γίνεται Λατινικός ναός, αφιερωμένος στη Θεοτόκο. Στη Νοτιοδυτική γωνία προστέθηκε ένα κωδωνοστάσιο, που επί Τουρκοκρατίας έγινε μιναρές. Επί Ενετοκρατίας δεν παρατηρήθηκαν και δεν καταγράφηκαν αλλαγές στο μνημείο.

Από αφηγήσεις μεταγενέστερων περιηγητών, όπως ο Ιταλός νοτάριος Νικόλαος Μαρτόνης που επισκέφθηκε την Ακρόπολη το 1395 ή ο Κυριακός ο Αγκωνίτης που ταξίδεψε το 1436

στην Αθήνα, έχουμε δύο περιγραφές του χριστιανικού Παρθενώνα. Ο πρώτος εκφραστής της μεσαιωνικής ιδεολογίας απορεί πως είναι δυνατόν να έχει χτιστεί ένα τόσο μεγάλο κτήριο ενώ ο δεύτερος, εκπρόσωπος της Ιταλικής Αναγέννησης, επικεντρώνεται στην ομορφιά των αρχαίων μνημείων.

Επί Τουρκοκρατίας η Ακρόπολη πέφτει στα χέρια των Τούρκων το 1458. Ο ιερός βράχος έμεινε πλέον γνωστός με το όνομα Ατίνα Καλεσί, δηλαδή φρούριο των Αθηνών. Κατά τον 17ο αιώνα ο Παρθενώνας είναι πλέον τζαμί και έχει μιναρέ, ο οποίος καταστράφηκε το 1687. Το τζαμί, ωστόσο επειδή δεν πληρούσε τις προδιαγραφές της ισλαμικής θρησκείας δεν έγινε ποτέ λατρευτικό τέμενος των Μωαμεθανών.

Κατά την διάρκεια της εκστρατείας του Φραγκίσκου Μοροζίνη κατά των Αθηνών το 1687, ο Παρθενώνας υπέστη και το μεγαλύτερο

πλήγμα το βράδυ της 16ης Σεπτεμβρίου, όταν οβίδα τίναξε την πυριτιδαποθήκη που είχε εγκαταστήσει ο Αλή αγάς, διοικητής του φρουρίου στον ναό. Το μεγαλύτερο τμήμα του ναού προς την ανατολική του πλευρά κατέρρευσε. Έκτοτε και μέχρι να παραδοθεί το μνημείο στην αρχαιολογία λεηλατήθηκε συστηματικά κυρίως από τον Λόρδο Έλγιν, ενώ υπέστη επίσης σημαντικές καταστροφές κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης του 1821 και την πολιορκία του βράχου από τον Κιουταχί Μπέη.

Η παγκοσμιότητα του μνημείου

Σύμφωνα με το Κέντρο για την Παγκόσμια Κληρονομιά της UNESCO, ο Παρθενώνας από τις 11 Σεπτεμβρίου 1987 έχει συμπεριληφθεί ως τμήμα του ευρύτερου μνημειακού συμπλέγματος στον κατάλογο των μνημείων της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς. Ωστόσο, δεν είναι η τυπική πρόσθεση σε έναν κατάλογο εκείνη που κάνει τον Παρθενώνα τμήμα της πολιτισμικής κληρονομιάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

Αετώματα

Τα αετώματα, δηλαδή οι τριγωνικοί χώροι που σχηματίζονται από τα γείσα της στέγης στις στενές πλευρές του ναού, ήταν τα τελευταία τμήματα που δέχθηκαν γλυπτή διακόσμηση με ολόγλυφα κολοσικά αγάλματα (437 – 432 π.Χ.). Είχαν μήκος περίπου 28,5 μ. και οι κεντρικές τους μορφές ύψος περίπου 3,30 μ.

Τα θέματα των αετωμάτων προέρχονται από τους μύθους της Αθηνάς. Το **ανατολικό**, επάνω από την είσοδο του ναού εικόνιζε τη **γέννηση της θεάς Αθηνάς** από το κεφάλι του πατέρα της, του Δία, με την παρουσία Ολύμπιων θεών. Οι περισσότερες από τις κεντρικές μορφές του αετώματος έχουν χαθεί. Εικονιζόταν ο Δίας, η Αθηνά και ο Ήφαιστος, ο οποίος, σύμφωνα με το μύθο, άνοιξε με ένα τσεκούρι το κεφάλι του Δία, για να γεννηθεί η θεά. Δίπλα τους εικονιζόταν η Ήρα, ο Ποσειδώνας, ο Ερμής, ο Άρης και ο Απόλλωνας.

Η
σκηνή
της
γέννησ
ης της

Αθηνάς πλαισιώνεται στα δύο άκρα του αετώματος από τα άρματα του Ήλιου που ανατέλλει και της Σελήνης που δύει, προσδιορίζοντας έτσι ότι η γέννηση έγινε την αυγή. Αριστερά, παριστάνεται ξαπλωμένος ο Διόνυσος. Ακολουθούν η Δήμητρα και η κόρη της Περσεφόνη, καθισμένες επάνω σε κασέλες. Δίπλα τους εικονίζεται όρθια η Άρτεμη. Στη δεξιά πλευρά του αετώματος, υπάρχει ένα σύμπλεγμα τριών καθιστών θεοτήτων, της Εστίας, της Διώνης και της κόρης της, της Αφροδίτης, ξαπλωμένης νωχελικά στην αγκαλιά της μητέρας της.

Λεπτομέρειες από το ανατολικό αέτωμα :

Από το άρμα του Ηλίου

(Βρετανικό Μουσείο)

Διόνυσος (Βρετανικό Μουσείο)

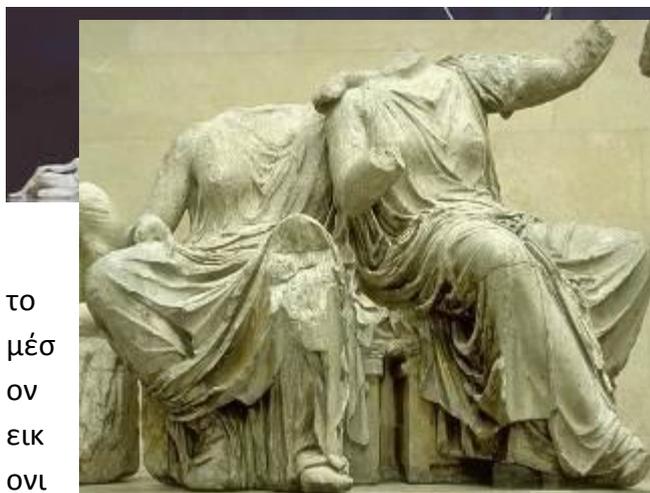
Άρτεμις (Βρετανικό Μουσείο)

Εστία
(Βρετανικό Μουσείο)

Περσεφόνη-Δήμητρα
(Βρετανικό Μουσείο)

Στο **δυτικό αέτωμα** εικονιζόταν η **διαμάχη μεταξύ της Αθηνάς και του Ποσειδώνα** για τη διεκδίκηση της προστασίας της πόλης, που κατέληξε στη νίκη της θεάς Αθηνάς, η οποία έγινε πολιούχος της Αθήνας.

ΤΟ
ΜΕΣ
ΟΝ
ΕΙΚ
ΟΝΙ

ζόταν οι δύο θεοί, με τα δώρα τους, η Αθηνά με την ελιά και ο Ποσειδώνας με το αλμυρό νερό. Πλαισιώνονταν από τα δύο άρματα, με τα οποία έφτασαν στον αγώνα, έχοντας ως ηνιόχους αντίστοιχα της Νίκη και τη σύζυγο του Ποσειδώνα, Αμφιτρίτη. Δίπλα τους οι δύο αγγελιοφόροι, ο Ερμής και η Ήρις, έρχονται να αναγγείλουν το τέλος του αγώνα.

Στην αριστερή πλευρά παριστάνεται ο μυθικός βασιλιάς της Αθήνας Κέκροπας με την κόρη του Πάνδροσο και δίπλα του το γιο του, τον Ερυσίχθονα. Στη δεξιά πλευρά παριστάνεται καθιστή η Ωρείθυια, η κόρη του Ερεχθέα, πλαισιωμένη από τους δύο δίδυμους γιους της.

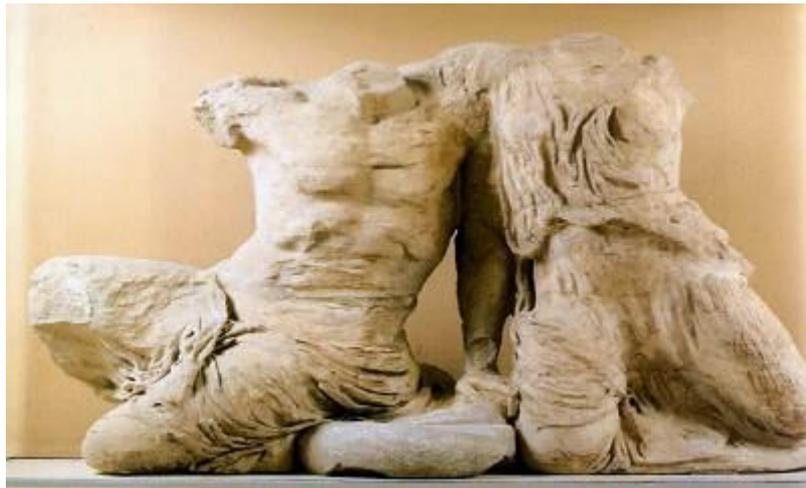
Στα δύο άκρα του αετώματος οι μισοξαπλωμένες μορφές είναι οι προσωποποιήσεις του ποταμού Κηφισού και της πηγής Καλλιρρόης. Δίπλα της ο άλλος ποταμός της Αττικής, ο Ιλισός, παριστάνεται γυμνός, καθιστός.

Λεπτομέρειες από το δυτικό αέτωμα:

Κηφισός (Βρετανικό Μουσείο)

Κέκρωψ-Πάνδροσος

Ίρις (Βρετανικό Μουσείο)

Ποσειδώνας

Μετόπες

Επ

άνω από την εξωτερική κιονοστοιχία βρίσκονταν οι μετόπες του ναού, συνολικά 92 τετράγωνες πλάκες περίπου 1.35 μ.× 1.35 μ. η καθεμία, με ανάγλυφη διακόσμηση και ανάμεσά τους τα τρίγλυφα, αποτελούμενα από 3 γλυφές. Ήταν τα πρώτα τμήματα του ναού που διακοσμήθηκαν (445 – 440 π.Χ.) με γλυπτά τόσο έξεργα που μοιάζουν με ολόγλυφα.

Τα θέματα των ανάγλυφων στις μετόπες προέρχονται από την ελληνική μυθολογία. Στις περισσότερες, μάλιστα, απεικονίζεται το αγαπημένο θέμα της αρχαίας ελληνικής τέχνης, ο αγώνας.

Στα **ανατολικά**, λοιπόν, στην ιερότερη όψη του μεγάλου ναού, μπορούσε να δει κανείς σκηνές από τη **Γιγαντομαχία**, τη μυθική, δηλαδή, μάχη μεταξύ των θεών του Ολύμπου και των Γιγάντων.

Λεπτομέρεια από Ανατολική Μετόπη:

Μετόπες 13η-14η

Στη **δυτική πλευρά** υπήρχαν σκηνές της **Αμαζονομαχίας**, της μάχης των Ελλήνων εναντίον των Αμαζόνων.

Λεπτομέρειες από Δυτική Μετόπη:

Μετόπη 1

Μετόπη3

Στη **βόρεια πλευρά** απεικονίζονταν σκηνές από τον **Τρωικό πόλεμο**, κυρίως η άλωση της Τροίας από τους Έλληνες.

Μετώπη 25

Στη **νότια πλευρά** το θέμα εικοσιτριών μετοπών ήταν η **Κενταυρομαχία**, ενώ οι υπόλοιπες εννέα, οι μεσαίες, είχαν διαφορετικά θέματα. Οι Θεσσαλοί Λαπίθες κάλεσαν στους γάμους του βασιλιά τους, τους γείτονες τους Κενταύρους, οι οποίοι, κατά το μύθο, ήταν βαρβαρική φυλή με σώμα αλόγου και με κορμό και κεφαλή ανθρώπου. Οι Κένταυροι μέθυσαν και προσπάθησαν να αρπάξουν τις γυναίκες των Λαπίθων, με αποτέλεσμα να επακολουθήσει μάχη σώμα με σώμα.

Λεπτομέρειες από τη Νότια πλευρά της Μετόπης:

Μετόπη 8 (Βρετανικό Μουσείο)

Μετόπη 29 (Βρετανικό Μουσείο)

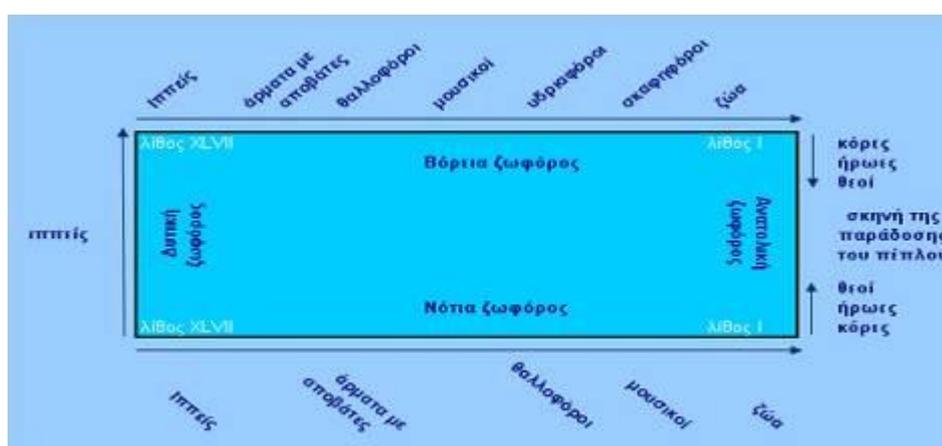
Μετόπη 31 (Βρετανικό Μουσείο)

Ζωφόρος

Η ζωφόρος είναι μία **συνεχής ζώνη με ανάγλυφες παραστάσεις**, που περιέτρεχε εξωτερικά τον κυρίως ναό σε ύψος 12 μέτρων από τη βάση του. Κατασκευάστηκε μεταξύ των ετών 442 – 438 π.Χ. και αποτελούνταν από 115 λίθους. Είχε συνολικό μήκος 160 μέτρα και ύψος 1,02 μέτρα. Το πάχος κάθε λίθου ήταν περίπου 65 εκατοστά και το μέσο βάθος του ανάγλυφου 6 εκατοστά. Πλούσια χρώματα και πρόσθετα μεταλλικά στοιχεία διακοσμούσαν τις μορφές, που πρόβαλλαν ανάγλυφα επάνω σε βαθύ γαλάζιο φόντο.

Θέμα της ζωφόρου ήταν η **πομπή προς την Ακρόπολη**, που γινόταν κατά τα **Μεγάλα Παναθήναια**, τη γιορτή προς τιμήν της θεάς Αθηνάς. Η γιορτή ήταν πολυήμερη και περιελάμβανε διάφορες εκδηλώσεις: καλλιτεχνικούς και αθλητικούς αγώνες καθώς και τη μεγάλη πομπή προς την Ακρόπολη.

Στην πομπή συμμετείχαν 378 μορφές, θεοί, ήρωες της πόλης, άρχοντες, πολίτες άνδρες και γυναίκες, παιδιά, νέοι και γέροι καθώς και περισσότερα από 200 ζώα, κυρίως άλογα, αλλά και βόδια και κριάρια.

Από τη νοτιοδυτική γωνία της ζωφόρου ξεκινάει η πομπή χωρισμένη σε δύο ομάδες, που προχωρούν κατά μήκος των μακρών πλευρών και συναντιούνται στο κέντρο της ανατολικής πλευράς.

Σύμφωνα με τους περισσότερους ερευνητές, στη **δυτική ζωφόρο** εικονίζεται η **προετοιμασία της πομπής των Παναθηναίων** που γινόταν στον Κεραμικό.

Η πομπή κινείται από τα δεξιά προς τα αριστερά. Ήρεμες σκηνές εναλλάσσονται με σκηνές δράσης. Εικονίζονται ιππείς σε διάφορες στάσεις. Κάποιοι συζητούν, άλλοι δένουν τα σανδάλια τους, άλλοι προσπαθούν να δαμάσουν το άλογό τους. Στην πλευρά αυτή κάθε σκηνή εκτυλίσσεται στα όρια ενός λίθου, άρα θα μπορούσε να έχει λαξευθεί στο έδαφος και κατόπιν να τοποθετήθηκε στο μνημείο.

Λεπτομέρειες από τη δυτική ζωφόρο:

λίθος VIII

λίθος XII

λίθος X

Η πομπή στη **βόρεια ζωφόρο** κινείται από δεξιά προς τα αριστερά. Η σύνθεση του πρώτου τμήματος της πομπής αποτελείται από **εξήντα υπεείς**, που επικαλύπτονται σε αλληπάλληλα επίπεδα επίπεδα. Μπορούμε να διακρίνουμε δέκα ομάδες υπεέων. Συνήθως πρώτος είναι αυτός που το άλογο του διακρίνεται ολόκληρο.

Βλέπουμε την εξαιρετική ποικιλία, όχι μόνο στις κινήσεις και ιδιαίτερα στην κίνηση της κεφαλής, αλλά και στις χειρονομίες, στα υποδήματα, στα καλύμματα της κεφαλής και στα ρούχα. Οι νεαροί υπεείς άλλοτε απεικονίζονται γυμνοί, άλλοτε φορούν κοντό χιτώνα, ενώ άλλοτε έχουν πλήρη ενδυμασία, μερικές φορές και πανοπλία.

Στην επόμενη ομάδα απεικονίζεται **ο αγώνας των αποβατών**. Πρόκειται για ένα αγώνισμα της γιορτής των Παναθηναίων, που διεξαγόταν ως εξής: Τέθριππα άρματα με ηνίοχο και οπλίτη συναγωνίζονταν. Ο οπλίτης κατέβαινε και ανέβαινε ξανά στο άρμα που έτρεχε. Στη βόρεια πλευρά της ζωφόρου εικονίζονται δώδεκα άρματα. Ακολουθεί **η πομπή της θυσίας**. Προπορεύονται τα ζώα που θα θυσιαστούν, τέσσερα βόδια και τέσσερα κριάρια με τους πομπείς-οδηγούς τους. Συμμετέχουν επίσης θαλλοφόροι, δηλαδή άνδρες που κρατούν κλαδιά ελιάς, μουσικοί, υδριαφόροι που φέρουν αγγεία με νερό και σκαφηφόροι που φέρουν σκάφες προσφορών.

Λεπτομέρειες από τη βόρεια ζωφόρο :

λίθος XXIII

λίθος XXVII

Στη **νότια ζωφόρο** η πομπή κινείται από αριστερά προς τα δεξιά. Αρχίζει με τον τελετάρχη που εποπτεύει τους αγώνες. Ακολουθεί και εδώ η **παράταξη εξήντα ιππέων**. Ανάλογα με την ενδυμασία μπορούμε να τους χωρίσουμε σε δέκα ομάδες από έξι ιππείς η καθεμία. Οι ιππείς συμμετέχουν στην πομπή κατά φυλές, σύμφωνα με την οργάνωση των Αθηναίων πολιτών σε δέκα φυλές.

Όλα τα άλογα απεικονίζονται στο προφίλ, άλλα προχωρούν ήσυχα, άλλα τρέχουν, άλλα συναγωνίζονται.

Ακολουθεί η **πομπή των αρμάτων**, η οποία λόγω της ανατίναξης του 1687 διατηρείται πολύ αποσπασματικά. Συμμετέχουν δέκα άρματα που το κάθε ένα αναπτύσσεται σε ένα λίθο. Το άρμα είχε δύο τροχούς που έφεραν το δίφρο, δηλαδή το σώμα του άρματος. Τα άλογα ζεύονταν στο άρμα με τη βοήθεια ενός γερού ξύλου, του ρυμού, που συνδεόταν στο κέντρο του άξονα των τροχών. Το άρμα οδηγούσε ο ηνίοχος.

Στους επόμενους λίθους εικονίζεται η **πομπή της θυσίας**. Εδώ τα ζώα για τη θυσία είναι δέκα βόδια που συνοδεύονται από τους οδηγούς τους. Ακολουθούν και εδώ θαλλοφόροι, μουσικοί και σκαφηφόροι.

Λεπτομέρειες από τη νότια ζωφόρο :

λίθος XVI

λίθος XLVI (Βρετανικό Μουσείο)

λίθος ΧLI (Βρετανικό Μουσείο)

Η **πομπή της θυσίας** συνεχίζεται στην **ανατολική ζωφόρο**, όπου **συναντιούνται τα δύο τμήματα της πομπής**. Πρόκειται για την ιερότερη πλευρά του ναού, στην οποία δεν εικονίζονται ζώα, παρά μόνο θεοί και θνητοί. Είναι η μόνη πλευρά στην οποία δεν συμμετέχουν γυναίκες, που προχωρούν προς το μέσον κρατώντας τελετουργικά σκεύη για τη θυσία, οινοχόες, φιάλες και θυμιατήρια.

Στη μέση της ανατολικής πλευράς, εικονίζεται το αποκορύφωμα του πολυήμερου εορτασμού των Παναθηναίων, το τέλος της πομπής, **η παράδοση του πέπλου**, του δώρου των Αθηναίων, που θα έντυνε το ιερό λατρευτικό ξύλινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς που βρισκόταν στο Ερέχθειο. Στη σκηνή συμμετέχουν πέντε μορφές, τρεις γυναίκες, δύο που μεταφέρουν τα ιερά καθίσματα και μία μεγαλύτερη, ίσως η Ίερεία που τις καθοδηγεί. Μία σεβάσμια μορφή, ίσως ο “Άρχων-Βασιλεύς” και ένα παιδί κρατούν το πέπλο.

Αριστερά και δεξιά της κεντρικής σκηνής εικονίζονται **οι θεοί του Ολύμπου** καθιστοί, μεγαλύτεροι από τις άλλες μορφές, υποδηλώνοντας έτσι τη θεϊκή τους υπόσταση. Πρώτος από αριστερά εικονίζεται ο Ερμής με τον πέτασο στα γόνατά του. Δίπλα ο Διόνυσος κρατούσε θύρσο, η Δήμητρα δάδα και ο Άρης το δόρυ του. Ο Δίας κάθεται στο θρόνο και κρατάει το σκήπτρο του. Δίπλα του εικονίζεται η σύζυγός του, η Ήρα. Πίσω τους στέκεται όρθια η Ίρις, η αγγελιοφόρος των θεών.

Δίπλα στις κεντρικές μορφές κάθεται η Αθήνα. Στα γόνατά της κρατάει την αιγίδα και με το δεξί της χέρι δόρυ. Δίπλα της κάθεται ο Ήφαιστος με το μαστούλι του. Ακολουθούν ο Ποσειδώνας με την τρίαινά του, ο Απόλλωνας με το στεφάνι και το κλαδί δάφνης, η Άρτεμη με το τόξο της και η Αφροδίτη με το γιο της, τον Έρωτα, ο οποίος κρατούσε μία ομπρέλα.

Λεπτομέρειες από την ανατολική ζωφόρο :

λίθος V (Βρετανικό Μουσείο - Μουσείο της Ακρόπολης).

λίθος VI

λίθος VII (Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΨΑΧΝΟΝΤΑΣ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΑ

Η Αθηνά Παρθένος του Φειδία

Το λατρευτικό άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου, έργο του γλύπτη Φειδία, βρισκόταν στον Παρθενώνα της Ακρόπολης των Αθηνών ήδη από τα εγκαίνια του ναού το 438 π.Χ. Είχε ύψος 11μ. και ήταν κατασκευασμένο από χρυσό και ελεφαντόδοντο.

Καθώς το πρωτότυπο έργο δεν σώζεται σήμερα, πληροφορίες για τη μορφή του έργου αντλούμε από τον περιηγητή Πausανία (*Ἑλλάδος Περιήγησις, Ἀττικά, 24.4-7*) και τον Πλίνιο (*Historia Naturalis, XXXVI. IV*). Πολύτιμα επίσης για την αποκατάσταση του πρωτότυπου λατρευτικού αγάλματος καθίστανται τα ρωμαϊκά γλυπτά (όπως αυτό της Αθηνάς του Βαρβακείου) και ανάγλυφα.

Η Αθηνά του Βαρβακείου βρέθηκε το 1880 κοντά στο Βαρβάκειο Λύκειο, από όπου και η ονομασία. Σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με αριθμό ευρετηρίου 129. Είναι κατασκευασμένο από πεντελικό μάρμαρο και έχει ύψος 1,05 μ.

Η Αθηνά του Βαρβακείου

Χαρακτηριστικά κεφαλής

Το κράνος

“μέσω μὲν οὖν ἐπίκειται οἱ τῶν κράνει Σφιγγῶς εἰκῶν... καθ' ἑκάτερον δὲ τοῦ κράνου γρῦπές εἰσιν ἐπειργασμένοι... γρῦπας δὲ θηρία λέουσιν εἰκασμένα, πτερὰ δὲ ἔχειν καὶ στόμα ἄετοῦ.” Πausανίας, *Ἀττικά 24.5,6*

Η Αθηνά Παρθένος φορούσε κράνος με τρία λοφία και ανασηκωμένες παραгнаθίδες. Σύμφωνα με τον Pausanias, το μεσαίο λοφίο κατέληγε σε Σφίγγα. (Οι Σφίγγες είναι μειζογενή όντα με σώμα λιονταριού, μεγάλα δρεπανόσχημα φτερά και γυναικείο κεφάλι. Ο χαρακτήρας των Σφιγγών είναι χθόνιος και αποτρεπτικός.)

Τα δύο άλλα λοφία, κατέληγαν σε γρύπες. (Οι γρύπες, είναι μειζογενή όντα με σώμα λιονταριού, κεφάλι και φτερά αετού. Επίσης σε μερικές αναπαραστάσεις φαίνεται να έχουν και ουρά φιδιού. Η ράχη τους είναι σκεπασμένη με φτερά και τα νύχια στα λιονταρίσια πόδια τους είναι δυνατά και γαμψά σαν του αετού.)

Ωστόσο, στην Αθηνά του Βαρβακείου τα πλαϊνά λοφία καταλήγουν σε πηγάσους, δηλαδή σε φτερωτά άλογα.

Η κεφαλή

Η κόμμωση της θεάς διακρίνεται κάτω από το κράνος. Δύο βόστρυχοι αριστερά και δύο δεξιά πέφτουν πάνω στο γοργόνειο. Μικροί βόστρυχοι πέφτουν, επίσης, και στους κροτάφους της θεάς.

Στους βοστρύχους σώζονται ίχνη του χρώματος που έφερε το άγαλμα.

Το πρόσωπο

Η έκφραση του προσώπου της θεάς είναι αυστηρή και επιβλητική. Το πρόσωπο είναι αρκετά στρογγυλό με εύσαρκες παρειές. Έχει το στόμα ελαφρώς ανοιχτό σχηματίζοντας μειδίαμα.

Τα μάτια της θεάς είναι ωσειδή. Στο εσωτερικό τους διακρίνεται η προσπάθεια απόδοσης της κόρης του ματιού. Τονίζονται, επίσης, τα βλέφαρα της θεάς. Πάνω από τα μάτια σχηματίζονται λεπτά φρύδια. Στα μάτια και στα φρύδια σώζονται ίχνη του χρώματος.

Λεπτομέρειες της κεφαλής της Αθηνάς

Ενδυμασία

“τὸ δὲ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς ὀρθὸν ἔστιν ἐν χιτῶνι ποδήρει καὶ οἱ κατὰ τὸ στέρνον ἢ κεφαλῇ Μεδούσης ἔλεφαντός ἔστιν ἐμπεποιημένη.” Πausanias, *ὁ.π.*, 24.7

Ο Πέπλος

Μολονότι ο Πausanias αναφέρεται σε χιτώνα, η Αθηνά φορά πέπλο με μακρύ απόπτυγμα. Ο πέπλος ζώνεται με δύο φίδια πάνω από το απόπτυγμα και σχηματίζει μικρό κόλπο, χαρακτηριστικό που προσδιορίζει την Αθηνά. “Κατά μήκος του στάσιμου δεξιού σκέλους της, ο πέπλος πέφτει σε κατακόρυφες πτυχές, ενώ κατά μήκος του άνετου αριστερού, σε αραιότερες καμπυλούμενες” ώστε να διακρίνονται ο μηρός και το γόνατο του άνετου σκέλους.

Η Αιγίδα

Η θεά φορά επίσης μικρή αιγίδα η οποία στο κέντρο φέρει το γοργόνειο, το κεφάλι, δηλαδή, της Μέδουσας. Περιμετρικά της αιγίδας και άνω του γοργονείου υπάρχουν ελισσόμενα φίδια.

Σχετικά με την μορφή της Μέδουσας, είναι πολύ απομακρυσμένη πια από τις αρχαϊκές απεικονίσεις της που την θέλουν με χαυλιόδοντες και τους πλοκάμους των μαλλιών της να καταλήγουν σε φιδοκεφαλές, εκφράζοντας έτσι σε ύψιστο βαθμό την εξανθρωπιστική τάση της ελληνικής τέχνης.

Τα Υποδήματα

Ο Πλίνιος, στη Φυσική Ιστορία αναφέρεται στο χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς, και μεταξύ άλλων γράφει πως “in soleis vero Lapitharum et Centauroorum (dimiocationes caelavit)” ,δηλαδή, στα καττύματα ήταν λαξευμένες οι μάχες των Λαπιθών και των Κενταύρων.

Στάση

Η στάση του αριστερού της ποδιού βρίσκεται ανάμεσα σε εκείνη των πρώιμων κλασικών μορφών και εκείνη των Πολυκλείτειων. Ο Πολύκλειτος, διάσημος γλύπτης του 5ου αιώνα από το Άργος, στο γνωστότερο έργο του, τον Δορυφόρο, το άνετο σκέλος το εκτείνει με λυγισμένο το γόνατο αισθητά προς τα πίσω και το αφήνει να πατά μόνο με τα ακροδάχτυλα.

Ο Οπλισμός

“έν δέ τῇ χειρὶ δόρυ ἔχει, καὶ οἱ πρὸς τοῖς ποσὶν ἀσπίς τε κεῖται καὶ πλησίον τοῦ δόρατος δράκων ἐστίν· εἴ δ’ ἂν Ἐριχθόνιος οὗτος ὁ δράκων” Πανσανίας, ό.π., 24.7

Το Δόρυ

Στην Αθηνά του Βαρβακείου δεν σώζεται το δόρυ που κρατούσε η Αθηνά στο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Φειδία. Ωστόσο από την παραπάνω μαρτυρία, γνωρίζουμε για την ύπαρξη του δόρατος στο αριστερό χέρι της θεάς.

Η Ασπίδα

“in scuto eius Amazonum proelium caelavit... in parmae eiusdem concava parte deorum et Gigantum dimicationes” Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία* XXXVI. IV²

Μέδουσα Rondanini

Το κεφάλι της Μέδουσας με την απαίσια όψη αποτελεί το έμβλημα της ασπίδας της Αθηνάς, με τη βοήθεια της οποίας κατάφερε ο Περσέας, σύμφωνα με το μύθο, να αποκεφαλίσει τη Γοργώ-Μέδουσα, έχοντας στραμμένο το κεφάλι του μακριά από τη φρικτή όψη του τέρατος. Πληροφορίες για το γοργόνειο, λαμβάνουμε από τη Μέδουσα Rondanini η οποία θεωρείται αντίγραφο του επισήματος της

ασπίδας της Αθηνάς Παρθένου του Φειδία καθώς εκφράζει τη νέα εικόνα του κόσμου που έπλασε ο Φειδίας, “όπου θνητοί αποθεώνονται, τα ζώα εξανθρωπίζονται και τη δυσμορφία παραμερίζει το κάλλος”. Στην Αθηνά του Βαρβακείου την ασπίδα κοσμεί μόνον το γοργόνειο.

Παράλληλα, εκτός από το γοργόνειο, όπως μας πληροφορεί ο Πausανίας στα Αττικά(17.2) η εξωτερική επιφάνεια της ασπίδας έφερε ανάγλυφη παράσταση αμαζονομαχίας. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Φειδίας είχε κατηγορηθεί πως σε έναν αθηναίο πολίτη της αμαζονομαχίας έδωσε τη μορφή του Περικλή και σε έναν άλλο τη δική του.

Αθηνά Lenormant

Για την ανασύνθεση της ασπίδας της Αθηνάς Παρθένου μελετούνται η ασπίδα Strangford , η ασπίδα της Αθηνάς Lenormant, η ασπίδα των Πατρών και οι ανάγλυφοι πίνακες του Πειραιά που έφεραν μεμονωμένες σκηνές από την αμαζονομαχία. Ωστόσο, “κάτι που πρέπει να τεθεί ως βάση στη μελέτη αυτή είναι η διαπίστωση ότι τα ανάγλυφα του Πειραιά και η ασπίδα των Πατρών συμφωνούν μεταξύ τους σε πολλά και ουσιαστικά σημεία”, γεγονός που σημαίνει πως σε αυτά τα μνημεία πρέπει να ριχθεί το βάρος για την ανασυγκρότηση της σύνθεσης.

Η προσπάθεια ανασύνθεσης της ασπίδας δεν είναι εξίσου εύκολη για όλα τα μέρη της. Το δεξιό τμήμα της παράστασης είναι αυτό που παρουσιάζει περιορισμένα προβλήματα. Με λιγότερη βεβαιότητα μπορεί να προχωρήσει η ανασύνθεση της αριστερής πλευράς, γιατί “η παράδοση των μορφών στο τμήμα αυτό είναι πολύ φτωχότερη και αποσπασματική”. Σχετικά με το επάνω και το κάτω μέρος της ασπίδας, τα προβλήματα είναι πολυπλοκότερα καθώς “η σχετική παράδοση στα διάφορα αντίγραφα παρουσιάζεται αρκετά αντιφατική” .

Ασπίδα Strangford

Από την ασπίδα Strangford, σώζεται το μεγαλύτερο μέρος της. Δεν σώζονται ολόκληρα το επάνω και δεξιό τμήμα. Η ασπίδα της Αθηνάς Lenormant σώζεται ολόκληρη. Από την ασπίδα των Πατρών σώζεται το αριστερό και το κάτω τμήμα, καθώς και μέρος του επάνω τμήματος.

Αποκατάσταση των παραστάσεων της Ασπίδας

Η ασπίδα Strangford σώζει επίσης δύο γίγαντες από το θέμα της γιγαντομαχίας που παρουσιάζεται γραπτώς στο εσωτερικό της ασπίδας , όπως μας αναφέρει ο Πλίνιος.

Σχετικά με την ασπίδα της Παρθένου, ο Boardman επισημαίνει: “Η σύνθεση της ασπίδας είναι κυκλική με δύο σειρές μορφών γύρω από το κεντρικό γοργόνειο και περιλαμβάνει κάπου τριάντα Έλληνες και Αμαζόνες. Η διάταξη των μορφών, που υπαγορεύεται μερικώς από το κυκλικό σχήμα της ασπίδας, δείχνει την απώθηση μιας επίθεσης σε ύψωμα με ξεχωριστές μονομαχίες σε πρώτο επίπεδο. Στο φόντο μερικών από τις ανάγλυφες πλάκες του Πειραιά, υπάρχουν λεπτομέρειες αρχιτεκτονημάτων και τοπίων. Οι λεπτομέρειες αυτές θα αποδίδονταν ίσως στην ασπίδα σε δύο διαστάσεις ή σε πολύ χαμηλό ανάγλυφο με τις μορφές σε έξεργο ανάγλυφο πρόσθετες.”

Ο Εριχθόνιος

“*periti mirantur et serpentem*” Πλίνιος, *ό.π.*, XXXVI. IV, σελ. 14

Ο Εριχθόνιος σύμφωνα με τον μύθο ήταν γιός του Ηφαίστου και της Γης. Η Αθηνά είχε αναλάβει την ανατροφή και την προστασία του. Ο ποιητής Καλλίμαχος

αναφέρει ότι η θεά τον έβαλε σε ένα καλάθι που παρέδωσε στις κόρες του Κέκροπα, Άγλαυρο, Έρση και Πάνδροσο, για να τον φυλάξουν. Η Άγλαυρος και η Έρση παράκουσαν την εντολή της και περίεργες άνοιξαν το καλάθι, όπου έντρομες αντίκρισαν ένα φίδι, που κατέφυγε στην Ακρόπολη κάτω από την ασπίδα της Αθηνάς για να προστατευθεί.

Ο Πausανίας μας πληροφορεί πως στο άγαλμα της Αθηνάς, ο Εριχθόνιος παρουσιάζεται ως φίδι κοντά στο δόρυ της θεάς, και περιελίσσεται στο εσωτερικό της ασπίδας, όπως φαίνεται και στην Αθηνά του Βαρβακείου.

Η Νίκη

“...καὶ Νίκην τε ὅσον τεσσάρων
πηχῶν...” Πausανίας, *ό.π.*, 24.7

“*Victoria praecipue
mirabili...*” Πλίνιος, *ό.π.*, XXXVI. IV, σελ. 14

Η Νίκη στέκεται όρθια στο χέρι της θεάς και έχει φτερά στην πλάτη. Φορά πέπλο με μακρύ απόπτυγμα που σχηματίζει βαθιές πτυχώσεις καθώς πέφτει. Από τη μέση της ξεκινά ιμάτιο το οποίο καταλήγει να στηρίζεται στο προτεταμένο αριστερό της χέρι. Στο άγαλμα του Φειδία η Νίκη κρατούσε στεφάνι ή ταινία. Στην Αθηνά του Βαρβακείου, το προτεταμένο δεξί χέρι της θεάς στηρίζεται σε μικρό κίονα. Ο κίονας αυτός είναι ένας συνηθισμένος κίονας που δεν φέρει χαρακτηριστικά στοιχεία κανενός από τους τρεις ρυθμούς (του δωρικού, ιωνικού και κορινθιακού). Στο πρωτότυπο, ωστόσο, έργο του Φειδία, αμφισβητείται η ύπαρξη του στηρίγματος. Και αυτό γιατί εκτός από τον ξύλινο κορμό του αγάλματος, που η βάση του ήταν τοποθετημένη σε μια οπή στο έδαφος και χάριζε στο άγαλμα σταθερότητα, πιθανόν υπήρχε και ένα επαρκές σύστημα διακλαδούμενων ράβδων και ραβδώσεων που θα επέτρεπε στο άγαλμα της Νίκης να στέκει στο χέρι της Αθηνάς χωρίς την υποστήριξη κίονα. Παρόλα αυτά, τίποτα δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα.

Το Βάθρο του Αγάλματος

“Ἔστι δὲ τῷ βάθρῳ τοῦ ἁγάλματος ἔπειρασμένη Πανδώρας γένεσις. πεποιήται δὲ Ἡσιόδω τε καὶ ἄλλοις ὡς ἡ Πανδώρα γένοιτο αὕτη γυνὴ πρώτη· πρὶν δὲ ἢ γενέσθαι Πανδώραν οὐκ ἦν ποῦ γυναικῶν γένος” Πausanias, *ό.π.*, 24.7

Παρότι το βάθρο της Αθηνάς του Βαρβακείου δεν φέρει καμία γλυπτή απεικόνιση, από τις παραπάνω πηγές πληροφορούμαστε πως το εικονιστικό θέμα του βάθρου ήταν η γέννηση της Πανδώρας. Πληροφορίες για το γλυπτό διάκοσμο του βάθρου αντλούμε επίσης και από τη λεγόμενη Αθηνά Lenormant στο βάθρο της οποίας σώζεται τμήμα της γέννησης της Πανδώρας καθώς και από την Αθηνά της Περγάμου στην βάση της οποίας σώζονται 6 απο 10 μορφές που εικονίζονται με τρόπο που δεν φανερώνει την ταυτότητα ή τη δράση τους.

Στην γλυπτή παράσταση της γέννησης της Πανδώρας ήταν παρόντες είκοσι θεοί σύμφωνα με τον Πλίνιο. Έτσι λοιπόν, συμπεραίνουμε πως στο μέσο της παράστασης βρισκόταν η Πανδώρα και αριστερά και δεξιά θεοί και θεές είτε ένθρονοι είτε όρθιοι να παρακολουθούν.

Υλικό κατασκευής της Αθηνάς Παρθένου

Το εσωτερικό του λατρευτικού αγάλματος της Αθηνάς ήταν ξύλινο. Έφερε μόνον στοιχειωδώς τη μορφή της θεάς. Η επένδυση του εξωτερικού αυτού πυρήνα έγινε με χρυσάφι και ελέφαντα. Πλάκες ελεφαντοστού χρησιμοποιήθηκαν για τα γυμνά μέρη του σώματος, συγκεκριμένα για το πρόσωπο, τους βραχίονες και το ορατό μέρος των ποδών. Ελεφάντινη ήταν επίσης η κεφαλή της Γοργούς στην αιγίδα. Χρυσός χρησιμοποιήθηκε στα ενδύματα, στην εξωτερική επιφάνεια της ασπίδας και στη Νίκη. Η Ridgway αναφέρει πως αν και χρυσελεφάντινη τεχνική είναι μερικώς γνωστή, η πολυτιμότητα του υλικού δήλωνε την έκφραση της θεϊκής υπόστασης.

Σχετικά με το χρυσάφι που έφερε το άγαλμα, ο Θουκυδίδης (Ιστοριῶν 2,13.5) παρουσιάζει τον Περικλή, μιλώντας στους Αθηναίους για την επάρκεια των πόρων τους στην αρχή του Πελοποννησιακού Πολέμου, να εξηγεί πως για την κατασκευή του αγάλματος χρησιμοποιήθηκε χρυσάφι 40 ταλάντων το οποίο ήταν καθ' ολοκληρίαν περιαιρετό ώστε να μπορεί να εκποιηθεί σε περίπτωση ανάγκης και να αντικατασταθεί αργότερα. Υπολογίζεται πως το συνολικό βάρος του χρυσού που έφερε το άγαλμα ήταν περί τα 1050 κιλά, καθώς το τάλαντο ισοδυναμεί με λιγότερο από 26 kg.

Σχετικά με το υλικό της ασπίδας, ο Boardman αναφέρει: “Οι μορφές της (ασπίδας) ήταν πιθανώς

Η Αθηνά της Περγάμου

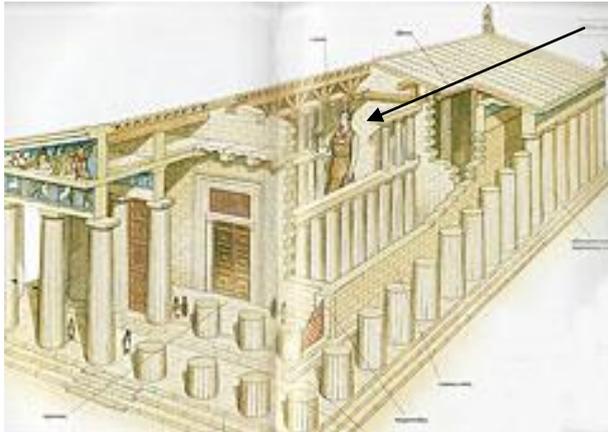
από μέταλλο, επιχρυσωμένο ίσως άργυρο ή χαλκό, και προσαρμόζονταν σε ένα φόντο, που είχε ίσως επίσης κάποια διακόσμηση”.

Είναι δύσκολο να προσδιορίσουμε την εντύπωση που θα προκαλούσε μια τέτοια κολοσσιαία μορφή. Αρκεί να σκεφτεί κανείς το ύψος του αγάλματος· 12 μέτρα μαζί με το βάθρο. Εκτός αυτού, οι ισχυρές κάθετες του πέπλου και του στηρίγματος (αν υποθέσουμε πως εξαρχής υπήρχε στήριγμα), η λάμψη του χρυσού στο έμμεσο ή ανακλώμενο από τη δεξαμενή φως, οι καθαρές λεπτομέρειες του χυτού και σκαλισμένου μετάλλου και η σάρκα από ελεφαντόδοντο ήταν στοιχεία που συνέβαλαν στον εντυπωσιασμό. Εντύπωση προκαλούσε έπειτα η έντονη αντίθεση ανάμεσα στις αφηγηματικές λεπτομέρειες στα σανδάλια, στην ασπίδα και στο βάθρο, με την πλούσια απλότητα του χρυσού φορέματος.

Ο στόχος του πολυτελούς σκοπού αγάλματος είναι σαφής, όπως τονίζει ο Boardman: “Το μέγεθος και η παρουσία τόσο πολύτιμων υλικών αποτελούσε ξεκάθαρα μια επίδειξη άφθονου πλούτου, που παρείχε με ευγνωμοσύνη η πόλη στη θεά της και υπενθύμιζε συγχρόνως εκείνους τους άλλους πόρους, για πιο εγκόσμους στόχους, που ήταν αποθηκευμένοι στο δωμάτιο πίσω της”.

Θέση στο ναό

Σχετικά με την θέση του στο ναό, ο Boardman αναφέρει τα εξής: “Εστεκε στο σηκό του Παρθενώνα, στραμμένο προς την ανατολική θύρα και πλαισιωμένο στα πλάγια και πίσω, από δίτονη δωρική κιονοστοιχία . Μπροστά του υπήρχε μια ρηχή δεξαμενή με νερό, που κάλυπτε όλη την έκταση πριν από την πόρτα. Το νερό δημιουργούσε κατάλληλη υγρασία για το ελεφαντόδοντο και αντανακλούσε ίσως φως από την είσοδο. Έχουν βρεθεί, επίσης, ενδείξεις για την ύπαρξη παραθύρων δεξιά και αριστερά από την πόρτα και το φως από αυτά θα έφτανε, περνώντας μέσα από την κιονοστοιχία, κατευθείαν στο άγαλμα.

Ο Γλύπτης Φειδίας

Σε σχέση με τον γλύπτη Φειδία, η φήμη του ήταν εξαπλωμένη σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο, καθώς σε αυτόν αποδίδεται εκτός από το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς Παρθένου, και το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Διός στην αρχαία Ολυμπία το οποίο ανήκει στα επτά θαύματα του κόσμου. Εκτός αυτού, ο Φειδίας

συνδέεται πολλαπλά με τη σύλληψη και την καλλιτεχνική διεύθυνση ολόκληρου του προγράμματος του Παρθενώνα. Η θέση που κατείχε στην αρχαία ελληνική τέχνη αναγνωριζόταν από όλο τον τότε κόσμο.

Η σημασία του αγάλματος για την πόλη

Ο Boardman αναφέρει πως “το μήνυμα ενός ελληνικού έργου τέχνης είναι συχνά ένα κράμα θρησκείας, μυθολογικής αφήγησης, πολιτικής και προπαγάνδας και η καλλιτεχνική ποιότητα προσδιορίζεται από την επιτυχή ανταπόκριση σε αυτές τις λειτουργίες και όχι από οποιαδήποτε επίδειξη της τέχνης για την τέχνη. Αν εγκαταλείψουμε κάθε προσπάθεια να κρίνουμε την κλασική τέχνη με τους όρους των δημιουργών κι των υποστηρικτών της, μπορούμε να απορρίψουμε την Παρθένο θεωρώντας την σαν μια φανταχτερή και πολυδάπανη επίδειξη ενός αλαζονικού Συμβουλίου της Πόλης.”

Συνοψίζοντας, από μια άλλη οπτική γωνία, μπορούμε να δούμε το άγαλμα ως μια αλαζονική επίδειξη πλούτου και ισχύος από την μεριά της ακμάζουσας τότε Αθήνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΠΗΓΕΣ

1. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B5%CE%AF%CE%BF>
2. <http://www.theacropolismuseum.gr/el/content/istoria-0>
3. http://museduc.gr/docs/Istoria/A/LAI_K5.pdf
4. <https://sites.google.com/site/epistita/home/istoria-a-lykeiou/klasike-epoche>
5. <http://museduc.gr/docs/Istoria/A/05%20KEFALAIO%20A.pdf>
6. http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BA%CF%81%CF%8C%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B7_%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CF%8E%CE%BD
7. <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82>
8. <http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/parthenonas.0.htm>
9. <http://archaiologein.blogspot.gr/2013/04/h.html>
10. βιβλίο Ιστορίας Α' Λυκείου
11. Ελληνική πλαστική Κλασσική περίοδος, John Boardman
12. Αρχαία ελληνική τέχνη, John Boardman
13. Η Ακρόπολη μέσα από το μουσείο της , Πάνος Βαλαβάνης
14. Τα γλυπτά του Παρθενώνα, Μουσείο Ακρόπολης

